

Upju aizsargjoslu kartēšana

No kurienes nākam un uz kurieni ejam

Upju aizsargjoslas ir ierīkotas, lai pasargātu upi no piesārņojuma iekļūšanas tajā. Taču vienlaidus ar kokiem un krūmiem aizaugušas un nepietiekami apsaimniekotas pašas kļūst par piesārņojuma avotu.

Neapsaimniekotajās piekrastes krūmu un koku joslās izgāzušies koki upē rada šķēršļus pie kuriem paliek liela daļa upes nesto sanešu – smiltis, dūņas, augu un dzīvnieku atmirušās daļas un cits straumes nestais materiāls. Koku sagāzumu dēļ, īsā laika periodā būtiski izmainās straumes raksturs, tiek veicināta krastu izskalošanās un sanešu apjoma palielināšanās. Saneši pārklāj gruntis, tā iznīcinot reto un aizsargājamo ūdens organismu dzīves vietas. Ūdenī izšķīdušais skābeklis šajos posmos tiek patērēts uzkrāto organisko nogulu

mineralizēšanai un mīkstās baltalkšņu koksnes sadalīšanai.

Upju posmos, kuru krasti ir vienlaidus aizauguši ar kokiem un krūmiem, izzūd ūdensaugi, kas ir būtisks upju straujteču elements. Tie ir barības bāze un slēptuves daudzām ūdens organismu sugām. Nepiemērotas barības bāzes un slēptuvju trūkuma dēļ, noēnotajos upju

posmos ir nabadzīga zivju populācija. Bez tam šādu upju ielejas tiek ieslēptas vienlaidus apaugumā, un ainava kļūst vienmuļa. Bieži, ātraudzīgu koku sugu nomākti, strauji sāk kalst un iet bojā izcili un ilglaicīgi ainavas un bioloģiskās daudzveidības elementi - agrāk atklātu upju krastos izklaidus augušie ozoli un liepas.

Lai upe varētu labi funkcionēt tajā ir jābūt, gan izgaismotiem, gan noēnotiem posmiem. Veidojot aizsargjoslu ir jāievēro princips – uz katriem 100 m upes 30 metriem ir jābūt apgaismotiem. Aizsargjoslā upei tuvāk ir jābūt zālāju joslai, tālāk koku un krūmu joslai.

Latvijas likumdošana nosaka, ka upes aizsargjoslai lauku apvidos ir jābūt:

- Daugavai: >500 m katrā krastā, Gaujai: >300 m katrā krastā, > 500 m katrā krastā
- Lielupei: >300 m katrā krastā
- Ventai: >300 m katrā krastā
- >100 km: >300 m katrā krastā
- 25 - 100 km: >100 m katrā krastā
- 10 - 25 km: >50 m katrā krastā
- <10 km: >10 m katrā krastā.

Taču, lai saglabātu upēs upes kvalitāti, nepietiek, ka aizsargjosla ir noteikta, tā ir arī jāapsaimnieko. Pretējā gadījumā tā pati var kļūt par piesārņojuma avotu:

- Lapu nobiras upē rada papildus P un N noslodzi (ca. 15 kg/ha/ g) ar samērā lēnu sadalīšanās ātrumu,
- Lapas veido nogulas -0,2 - 13,3 kg/m², kas pēc tajās akumulētā P un N ir līdzvērtīgas NP ienesei no lauksaimniecības zemēm,t.i., koku josla darbojas kā piesārņojošs faktors,
- Upē esošā koksne sadalās un patērē citiem upes procesiem nepieciešamo skābekli,
- Noēnotajos upes posmos ir par 60% mazāk lašveidīgo zivju mazuļu nekā izgaismotajos.

Novērojuma mērķi

1. Iegūt ziņas par Zemgales plānošanas reģionā esošo upju aizsargjoslu stāvokli un upju funkcionēšanas apstākļiem.
2. Iegūtās ziņas izmantot upju aizsardzības pasākumu plānošanai.

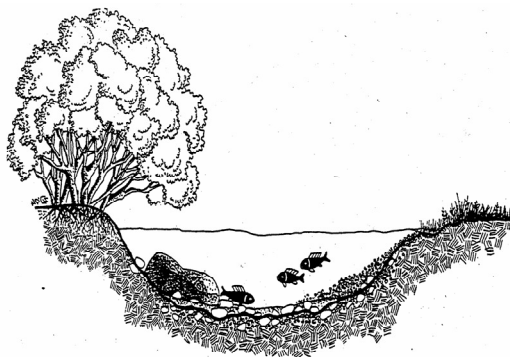
Nepieciešamā kvalifikācija

Speciālas zināšanas nav nepieciešamas. Svarīga ir vēlme iegūt informāciju un strādāt dabā tam piemērotā apgērbā.

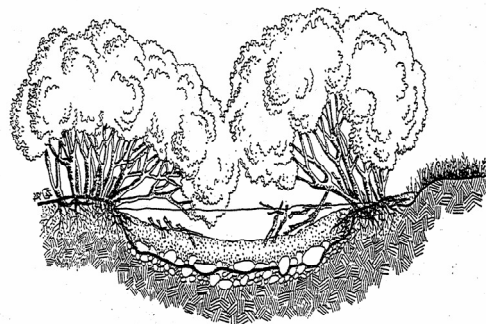
Nepieciešamais inventārs

- novērojuma protokols;
- paliktnis pierakstu veikšanai;
- rakstāmpiederumi;
- apsekojamās teritorijas karte (vēlams 1:10000 topogrāfiskās kartes);
- fotoaparāts (vēlams digitālais).

Apakšprogramma A: Upju aizsargjoslu kartēšana

Ja upes aizsargjosla ir pietiekami labi apsaimniekota upē apgaismotie upju posmi mijas ar noēnotajiem. Tajos veidojas ūdensaugu augājs, kuru par paslēptuvēm izmanto dažādi ūdens organismi. Zivis apgaismotos upju posmus izmanto par barošanās vietā, bet noēnotos par slēptuvēm.

Ja upes aizsargjosla nav pietiekami labi apsaimniekota upē veidojas aizbirumi ar kokiem un zariem, uzkrājas sanešu daudzums, neveidojas ūdensaugu augājs un tajā samazinās zivju un citu ūdens organismu skaits.

Izstrādātāji:

Teksta autors: Loreta Urtāne
Zīmējumi: Zane Dārziņa
Foto: Andris Urtāns

Izmantotā literatūra:

- Urtāns A. 2010. Padomi akmeņu ievietošanai upēs un straujteču veidošanai. BaltCICA projekts.
- A. un L. Urtāni. 2009. Saldūdeņu biotopu aizsardzība un apsaimniekošana aizsargājamo ainavu apvidū „Vestiena”.
- Urtāns A. Saldūdens biotopu apsaimniekošana (upes un ezeri). 2002. Rokasgrāmata īpaši aizsargājamo dabas teritoriju dabas aizsardzības plānu izstrādātājiem
- Urtāns A. Mazo upju kopšana. 1989. Rīga, Latvijas PSR Zinību biedrība.

Apakšprogramma A:
Upju aizsargjoslu kartēšana

Novērojumu protokols

Novērojumu veica (vārds, uzvārds): .....

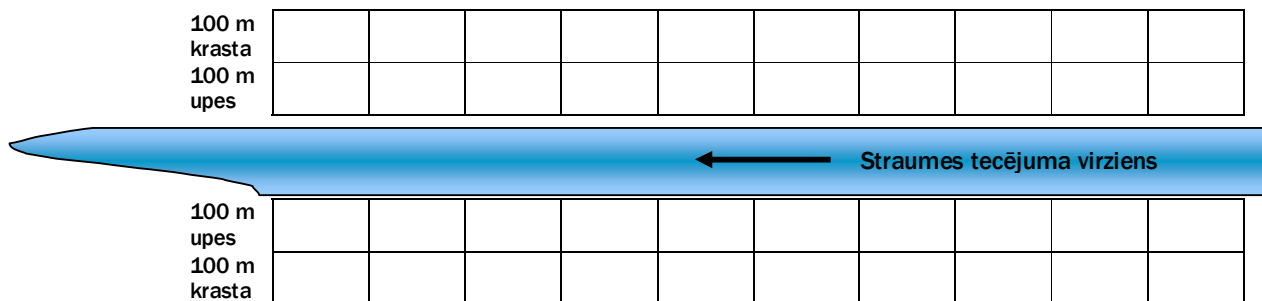
Adrese: LV- .....

Tālrunis: E-pasts: .....

Novērojuma veikšanas vietas
adrese: .....

Novērojuma periods no: .....

(datums/mēnesis/gads): līdz .....

Pielikumā: Apsekojuma laikā veiktās foto dokumentācijas materiāli

Krasta posma kartēšanai lietotie apzīmējumi:

Apzīmējums: zzz

10 m joslā gar upi ir zālājs

Apzīmējums: zk

10 m joslā upes gar upi ir zālājs ar atsevišķiem kokiem

Apzīmējums: kkk

10 m joslā upes krasts(i) aizaudzis ar kokiem un krūmiem

Apzīmējums: !!!

10 m joslā upes krastā ir Sosnovska latvāņu audzes

Upju posma kartēšanai lietotie apzīmējumi:

Apzīmējums: I

100 m garā posmā upes aizbirumu
veido > 12 kokiem

Apzīmējums: III

100 m garā posmā upes aizbirumu
veido < 12 kokiem

Apzīmējums: 0

100 m garā posmā upē
aizbirumu ar kokiem nav

Novērojumu protokola aizpildīšanas piemērs

Novērojumu veica (vārds, uzvārds): Loreta Urtāne
 Adresse (kontaktiem ar darbu veicēju): LV-
 Tālrunis: E-pasts:
 Novērojuma veikšanas vieta: Vitrupe 1km garā posmā;
apsekojuma sākuma punkts:
apsekojuma beigu punkts:
 Novērojuma veikšanas laiks (datums/mēnesis/gads):

100 m krasta	Z	ZK	ZK	KKK	KKK	ZK	ZK	KKK	KKK	KKK
100 m upes	O	O	I	III	III	I	I	III	III	III

100 m upes	O	O	I	III	III	I	I	III	III	III
100 m krasta	Z	ZK	ZK	KKK	KKK	ZK	ZK	KKK	KKK	KKK

Pielikums

Apsekojuma laikā veiktās foto dokumentācijas materiāli
